

Podgorzałka *Aythya nyroca*

Status. Skrajnie nieliczny gatunek lęgowy w okresie 1973-1999. Począwszy od roku 2000 do 2020 obserwowano tylko ptaki odwiedzające niektóre dawne stanowiska lęgowe.

Sporadycznie lub bardzo rzadko przelotna. Sporadycznie zimująca.

Dnia 5 kwietnia 2018 na stawach w Orońsku obserwowano mieszańca podgorzałki *Aythya nyroca* z głowienką *Aythya ferina* (R. Tęcza). Ponadto 4 V 2016 obserwowano mieszańca czernicy *Aythya fuligula* i podgorzałki na stawach w Walewicach (Ł. Matyjasiak).

Środowisko. W okresie 1973-1999 stanowiska lęgowe i prawdopodobnie lęgowe były wykazane głównie na stawach rybnych – 13 (68%) oraz torfiankach, osadnikach i oczkach wodnych - 4 (21%) i po jednej parze na wiślanej wyspie i zbiorniku retencyjnym na małej rzece.

Podgorzałka *Aythya nyroca* (fot. K. Mortka)

Rozmieszczenie i liczebność.

W latach 1973-2020 stwierdzono 34 pary/samice na 19 stanowiskach, przy czym w okresie 1973-1999: 31 par/samic na 17 stanowiskach: lęgowych (23 pary na 10 stanowiskach) lub prawdopodobnie lęgowych (8 par na 7 stanowiskach). Ponadto w roku 2007 oraz latach 2015-2016 jedną, nielęgową parę zarejestrowano na 2 stanowiskach; w roku 2019 w 2 miejscach

pojedyncze ptaki, a w roku 2020 tylko w jednym miejscu (stawy w Raszynie) jedną parę, ale bez lęgu. Obserwacje ptaków lęgowych dotyczyły trzech makroregionów:

Nizina Środkowomazowiecka. Stwierdzono 6 stanowisk lęgowych oraz 5 prawdopodobnie lęgowych.

W roku 1973 na stawach Walewice i Rydwan w dolinie Bzury wykryto łącznie 10 par (Markowski i in. 1974), jakkolwiek Markowski i Wojciechowski (1984) tylko dla stawów w Walewicach podają kilkanaście par lęgowych. W roku 1978 w Walewicach występowały 2 lęgowe pary a w roku 1980 – jedna (Markowski i Wojciechowski 1984) oraz samiec 3 VI 1988 (Markowski i Janiszewski 2003). Blisko położonym stanowiskiem były stawy w Psarach i Borowie, gdzie w roku 1982 wykryto lęgową parę, ponadto jedna para przebywała w okresie lęgowym w rejonie Łęczycy (Markowski i Wojciechowski 1984).

Po wielu latach, bo 18 i 20 V 2007 w Psarach widziano samca (Ł. Minias i R. Włodarczyk).

Dwie lęgowe pary obserwowano na stawach w Bąkowcu w roku 1978 (K. Piasecki).

Kolejnym stanowiskiem lęgowym była torfianka przy J. Szczawińskim, gdzie 2 VII 1989 obserwowano samicę z pisklętami (B. Kaźmierczak, I. Kaliszewski). Również samicę z pisklętami obserwowano w roku 1982 na małym stawie w Mirkowie koło Konstancina Jeziornej (P. Matyjasiak). Próbę lęgu zarejestrowano w roku 1999 na wyspie wiślanej na wysokości Kozienic (429 km; Keller *et al.* 1999). Prawdopodobnie lęgową parę obserwowano maju-czerwcu 1981 na stawach w Wildze (A. Dombrowski). Również prawdopodobnie lęgowe 2 pary widywano w całym sezonie 1980 na stawach w Grądach (K. Piasecki), a na stawie Okręt 19 V 2007 stwierdzono parę (R. Włodarczyk i inni). Ponadto 15 V 1975 na oczku wodnym w Machcinie (gm. Chynów) widziano parę (L. Ptasiewicz)

Na stawach w Jedlińsku/Piastowie - para ptaków 28 VI 1990 (J. Tabor).

Również interesujące były obserwacje 3 os. na rozległym starorzeczu Wisły koło Pawłowic pod Stężycą w dniach 14 VII – 1 VIII 1979 (A. Dombrowski). Natomiast samca podgorzałki obserwowano przez cały maj 1980 na stawach w Rudzie (R. Gwardys) i 15 V 20230 – samca (W. Chróścik). Na torfiankach w Warszówce (Bagno Całowanie) 7 V 1992 obserwowano samca, a 1 V 1993 jednego ptaka na osadnikach w Warszawie-Wesoła (P. Stolarz). W latach 2002-2009 pojedyncze ptaki obserwowano w maju na Wiśle pomiędzy Łojami a Tarnowem (Bukaciński i Bukacińska 2017).

Dnia 27 IV 2007 obserwowano samca podgorzałki z samicą głowienki na Zb. Zegrzyńskim (A. Dmoch).

Na stawach w Raszynie w latach 1990. w trzech różnych sezonach obserwowano w maju pojedyncze pary, jednak lęgów nie wykazano (J. Zawadzki, R. Miciałkiewicz). W roku 2019 obserwowano jednego ptaka 1 IV 2019 (K. Mortka), a w roku 2020 pojawił się 28 III samiec przebywający tu samotnie do 6 maja, a 23 maja z samicą. Przepuszczalnie ten samiec tokował wobec samicy głowienki w dniach 16 -21 IV 2020 (J. Zawadzki).

Wzniesienia Południowomazowieckie. Stwierdzono tylko jedno pewne stanowisko lęgowe na śródleśnym spiętrzeniu rzeki Gać (zbiornik Szczurek) w Albertowie, gdzie 5 VIII 1984 obserwowano samicę z 4 pisklętami. Ponadto stwierdzono dwa stanowiska z prawdopodobnie lęgowymi ptakami na stawach w Chociwiu - para 18 V 1983 (J. Sosnowski) oraz na J. Ług pod Tomaszowem Maz. - 18 V 1986 – para (C. Kabała). Na małym stawie w Janowicach 11 V 1985 obserwowano samca (R. Wojtaszek).

Na stawach w Chociwiu był ponownie obserwowany po 37 latach, 12 V 2020 – samica (Sz. Kielan).

Na stawach w Orońsku był obserwowany wielokrotnie: 10 V 2007 – 1 os. (Ł. Stępień), 9 V 2015 – para (M. Dziuba); 1 V 2016 – samica (R. Tęcza) oraz 1 os. 28 VI 2019 i samiec 28 VI 2020 (Sz. Czernek).

Nizina Południowopodlaska. Wykryto 3 stanowiska lęgowe oraz 1 prawdopodobnie lęgowe. Luniak (1972) podawał podgorzałkę jako nieliczny gatunek lęgowy w końcu lat 1960. na stawach powiatu siedleckiego, w tym na stawach w Siedlcach. W latach 1973 – 1983 gniazdowało tu do 4 par (Kot 1986) i brak obserwacji po tym roku, pomimo regularnych obserwacji wielu osób. Na stawach w Borkach w dolinie Bystrzycy (lub.) 11 VI 1983 obserwowano 2 samice z 5 i 9 pisklętami oraz silnie zaniepokojoną parę i towarzyszącą jej samicę (A. Dombrowski). Na stawach w Słuchocinie w dolinie Kostrzynia w roku 1987 obserwowano parę z pisklętami (D. Kuć), a 3 V 1990 parę na stawach w Rykach (G. Kotas). Na stawach w Siedlcach po wielu latach nieobecności podgorzałki stwierdzono jednego ptaka 18 V 2003 (R. Kozik).

Zmiany liczebności. Taczanowski (1888) uważał podgorzałkę za najpospolitszego przedstawiciela grążyc, przebywającego od kwietnia do późnej jesieni.

Koeppen (1943) uważał ją w 1. połowie lat 1940. za częsty gatunek lęgowy po Łęczycą.

W końcu lat 1960. na stawach środkowej części Niziny Południowopodlaskiej był to nieliczny gatunek lęgowy (Luniak 1972), a na stawach w Siedlcach jeszcze w roku 1983 wykazano 4

pary (Kot 1986), natomiast po tym roku podgorzałka nie występowała jako lęgowa na tym terenie (Dombrowski *et al.* 1994).

Również spadek liczebności wykazano na stawach w dolinie Bzury, bowiem na początku lat 1970. gniazdowała na stawach w Walewicach i przypuszczalnie na stawie Rydwan (Janiszewski i in. 2020). Od roku 1982 w wyniku renowacji stawów w Walewicach, ptaki przeniosły się na stawy Psarach a sporadycznie także na stawy w Borowie. Ostatnie prawdopodobnie lęgowe pary były rejestrowane w roku 1988 w Walewicach i Psarach (Wojciechowski i Janiszewski 2003). Dopiero w połowie maja 2007 obserwowano nielégową parę na stawie Okręt (T. Bartos i in.).

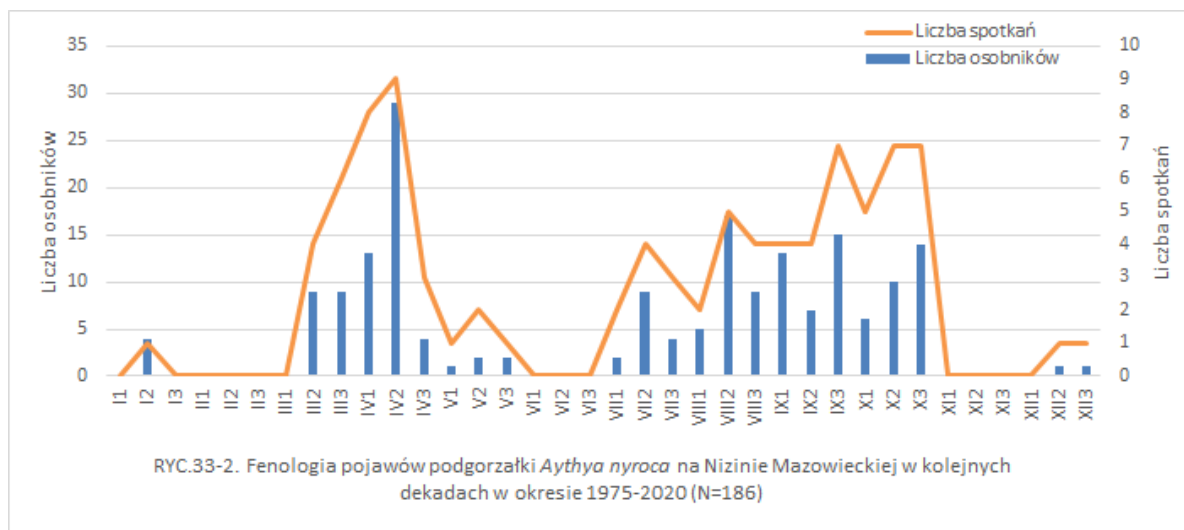
W roku 1984 miała gniazdować na zbiorniku na rzece Gać koło Spały (J. Sosnowski; Kociniak i in. 2000).

Na pozostałych stanowiskach na zachód od Wisły gniazdowała w latach 1978-1989, natomiast na stawach po wschodniej stronie Wisły – do roku 1987.

Ostatni przypadek gniazdowania w regionie zarejestrowano w roku 1999 na Wiśle powyżej ujścia Radomki (D. Bukaciński i A. Różycki).

W roku 2020 zarejestrowano wyraźny wzrost liczby spotkań w okresie lęgowym – 6 razy, podczas gdy w całej dekadzie 2010-2019 – 7-krotnie.

Przyczyny zmian liczebności. Spadek liczebności podgorzałki, w przeciwieństwie do czernicy i głowienki – w całym regionie zaczął się, zanim obserwowano na wolności pierwsze norki amerykańskie. Negatywne mogły być dla tego gatunku letnie polowania na kaczki, bowiem jeszcze w sierpniu obserwowane były samice podgorzałki wodzące pisklęta. Bardzo intensywnie przebudowywane w ostatniej dekadzie stawy rybne oraz wykaszane groble i wyspy a także bardzo niskie stany wód w zbiornikach, z pewnością bardzo utrudnią potencjalny powrót tego gatunku na opuszczone stanowiska.

Wędrowniki. W okresie przelotów i koczowań 1975-2020 zarejestrowano łącznie 95 razy w łącznej liczebności 194 os. - średnio 2 ptaki w jednym spotkaniu. Przelot wiosenny przebiegał od 2. dekady marca do końca kwietnia (ryc. 33-2) ze szczytem w 2. dekadzie kwietnia (28 os.) i również najwyższą średnią liczbą osobników w stadzie, wynoszącą 3,5 os. Również w tej dekadzie zarejestrowano największe stado podgorzałki w regionie – 15 os. 13 IV 1973 (Kot 1986).

Koczowania połęgowe rejestrowano już od początku lipca, ze szczytem liczebności w 2. dekadzie sierpnia – 17 os. (ryc. 33-2) i największą średnią wielkością stada – 3,4 os. W dniach 9-29 VIII 1985 stado 4 os. obserwowano na Wiśle w Płocku-Radziwie (D. Gałązka i S. Boduch).

Przelot jesienny zauważalny w 1. i 3. dekadach września oraz 3. dekadzie października (ryc. 2). Największe stada zarejestrowano: 20 IX 1980 – 7 os. na stawach w Gostomi (S. Chmielewski); 10 IX 2008 - 7 os. na stawach w Gostomi (N. Stankiewicz) oraz 26 IX – 5 os. na stawach w Raszynie (M. Rejmer).

Zimowanie. W okresie zimowym zaobserwowana tylko pięciokrotnie: 15 I 1984 na Pilicy poniżej zapory w Smardzewicach (Z. Wojciechowski i J. Markowski); 11 II 1986 – 1 os. na Pilicy koło Smardzewic (M. Łuczak); 5 XII 4004 na stawach w Sypinie – 3 os. (K. i T. M); 17 XII 1989 – 1 samiec w Warszawie (J. P. Cygan) oraz 21 XII 2012 na Narwi w Nowym Dworze Maz. (A. Węgrzynowicz).

Andrzej Dombrowski

Streszczenie. Skrajnie nieliczny gatunek lęgowy w okresie 1973-1999. W okresie 1973-2016 stanowiska lęgowe i prawdopodobnie lęgowe były wykazane głównie na stawach rybnych – 13 (68%) oraz torfianki, osadniki i oczka wodne - 4 (21%) i po jedne parze na wiślanej wyspie i zbiorniku retencyjnym na małej rzece. Zimą obserwowana tylko 5-krotnie.

Literatura

Boguszewski P.

Bukaciński D., Keller M., Buczyński A., Bukacińska M. 2017. Awifauna lęgowa koryta środkowej Wisły w roku 2009 – zmiany liczebności i rozmieszczenia w ciągu ostatnich 36 lat. W: Keller M, Kot H., Dombrowski A., Rowiński P., Chmielewski S., Bukaciński D. (red.). Ptaki środkowej Wisły. M-ŚTO, Pionki, s. 31-98.

Chmielewski S., Matyjasiak Ł. 2017. Migracja ptaków wodno-błotnych na stawach w Dolinie Bzury. Kulon 22: 83-105.

Dombrowski A., Goławski A., Kasprzykowski Z., Dmoch A., Twardowski M., Szczepankiewicz E., Cieśluk P., Miciałkiewicz R., Zawadzki J., Smoleński T., Mróz E., Sikora M., Trębicki Ł., Omelaniuk M., Kurowski M., Mortka K., Sidelnik M., Wacławik P. 2014. Zmiany liczebności wybranych lęgowych gatunków ptaków w tarasie zalewowym doliny dolnego Bugu w okresie 1984-2014. Kulon, 19: 1-20.

Goławski A. 2014. Awifauna rezerwatu Stawy Siedleckie. W: Falkowski M. i in. (red.) Bogactwo przyrodnicze rezerwatu Stawy Siedleckie, Siedlce: 163-196.

Janiszewski T., Podlaszczuk P., Wojciechowski Z. 2014. Ptaki lęgowe OSO Pradolina Warszawsko-Berlińska PLB 100001, Tow. Przynr. Ziemi Łódzkiej, Łódź.

Jantarski M. 2019. Liczebność kaczek Anatidae w okresie lęgowym na stawach rybnych w Polsce w latach 2016-2018. Ornis Polonica, 60: 16-39.

Kociniak M., Kołodzki Z., Wężyk M. 2000. Herpetofauna, awifauna i teriofauna doliny rzeki Gać. Kulon 5: 193-205.

Kot H. 1986. Awifauna lęgowa i przeloty wiosenne na stawach rybnych koło Siedlec. Acta orn. 22: 159-182.

Kot H., Chmielewski S., Dombrowski A., Rzępała M., Szymkiewicz M., Walankiewicz. 2017. Przeloty ptaków wodno-błotnych Non-Paseriformes oraz szponiastych Accipitriformes i sokołowych Falconiformes w okresie letniej migracji na środkowej Wiśle koło Pawłowic w latach 1975-1985. W: Keller M, Kot H., Dombrowski A., Rowiński P., Chmielewski S., Bukaciński D. (red.). Ptaki środkowej Wisły. M-ŚTO, Pionki.

Kot Cz., Kot K. 2019. Ptaki zbiorników poźwirowych w Międzyrzeczu Podlaskim w latach 2010-2011. Kulon24:

Kasprzykowski Z., Dmoch A., Goławski A., Kozik R., Mitrus C. 2017. Zmiany liczebności wybranych lęgowych gatunków wodno-błotnych w Dolinie Dolnej Narwi i Dolinie Dolnego Bugu. Ornithologica, 58: 1-11.

Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe, Tom I, Kraków.

Wieczorek L. 1991. msc. Charakterystyka zgrupowań ptaków wodno-błotnych stawów rybnych Pradoliny Bzury w cyklu rocznym. Praca magisterska wyk. w Zakł. Ekol. i Ochr. Środ. WSR - P w Siedlcach.